

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

О.М. ГРЕСЬ, науковий співробітник

Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та
судових експертиз СБ України,
E-mail: aleksandr.gress@gmail.com

Анотація. У статті розглянуто поняття «інформація» та її інтерпретація як з боку науковців, так і з боку Закону України «Про інформацію». Зазначено про основні напрями державної інформаційної політики. Окреслено основні види інформації. Наголошено про необхідність розширення напрямку забезпечення розвитку інформаційної діяльності, не обмежуючи даний напрямок лише технічною складовою наукової діяльності. Вказано про важливість інформаційного забезпечення в проведенні наукових досліджень. Зазначено про важливість інформації для життєдіяльності людства.

Ключові слова: інформація, інформаційне забезпечення, наука, наукові дослідження

Актуальність.

Термін «інформація» походить від латинського слова «informatio», що означає відомості, роз'яснення, виклад. Незважаючи на широке поширення цього терміна, поняття інформації є одним із самих дискусійних у науці.

Інформаційний вплив на державу, суспільство, громадянина зараз є ефективнішим, ніж політичний, економічний і навіть військовий. Інформація стає реальною, майже фізично відчутною силою (Черешкин, 1995).

Інформаційне забезпечення відіграє одну з найголовніших ролей у процесі наукових досліджень, а також являється початковою точкою, з якої починаються наукові дослідження. Процес наукових досліджень по-

чинається зі збору та аналізу наявної інформації у тій чи іншій галузі науки з подальшим проведенням досліджень, модернізації чи удосконалення окремих напрямів науки і техніки. Саме завдяки інформаційному забезпеченню дослідники мають змогу вивчити питання, які планують досліджувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед українських та зарубіжних науковців, у працях яких досліджувалося поняття інформації та її важливість в інформаційному забезпеченні наукової діяльності, варто назвати таких, як: С.Ф. Анісімов, Л.М. Беккер, В.М. Брижко, Н. Вінер, В.М. Глушков, В.А. Копилов, В. Ровенський,

Д.В. Смерницький, А. Уємов, К. Фон Вайцзекер.

Метою статті є дослідження юридичної природи поняття інформації, та її важливість в інформаційному забезпеченні наукової і науково-технічної діяльності.

Результати.

Закон України «Про інформацію» (далі – Закон) визначає поняття «інформація» як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Одне з перших визначень поняття «інформації» належить Н. Вінеру: «Інформація – це позначення змісту, отриманого із зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього наших почуттів. Процес одержання і використання інформації є процесом нашого пристосування до випадковостей зовнішнього середовища і нашої життєдіяльності в цьому середовищі» (Вінер).

В. Ровенський, А. Уємов, Є. Уємова під інформацією розуміють «повідомлення про події, що відбуваються як у зовнішньому по відношенню до системи середовищі, так і в самій системі» (Ровенський, Уємов & Уємова, 1960). С.Ф. Анісімов вважає, що «інформацією називається будь-яке повідомлення або передача відомостей про будь-що, що заздалегідь не було відоме» (Анісімов, 1959).

Академік В.М. Глушков зазначав: «Інформація в найширшому її розумінні є міра неоднорідності розподілу матерії та енергії у просторі і часі, міра змін, які супроводжують всі процеси, що відбуваються у світі... Інформацію несуть у собі не тільки наповнені буквами сторінки книг чи людська мова,

але й сонячне світло, складки хребта гір, шум водоспаду, шелест листя тощо» (Марущак, 2007).

Отже, інформація – це відомості про явища, всесвіт тощо. При цьому відомості стають інформацією тільки в тому випадку, коли суб'єкт може сприйняти ці відомості.

Основними принципами інформаційних відносин згідно зі ст. 2 Закону України «Про інформацію» є:

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією;
- достовірність і повнота інформації;
- свобода вираження поглядів і переконань;
- правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації;
- захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

Відповідно до ст. 3 Закону основними напрямками державної інформаційної політики є:

- забезпечення доступу кожного до інформації;
- забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації;
- створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства;
- забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень;
- створення інформаційних систем і мереж інформації, розвитку електронного урядування;
- постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів;

– забезпечення інформаційної безпеки України;

– сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору.

Види інформації за змістом встановлено у ст. 10 цього Закону, а саме:

– інформація про фізичну особу;

– інформація довідково-енциклопедичного характеру;

– інформація про стан довкілля (екологічна інформація);

– інформація про товар (роботу, послугу);

– науково-технічна інформація;

– податкова інформація;

– правова інформація;

– статистична інформація;

– соціологічна інформація;

– інші види інформації.

У ст. 15 Закону наведено визначення та правовий режим науково-технічної інформації:

– науково-технічна інформація – будь-які відомості та/або дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді;

– правовий режим науково-технічної інформації визначається Законом України «Про науково-технічну інформацію», іншими законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

– науково-технічна інформація є відкритою за режимом доступу, якщо інше не встановлено законами України.

Не можливо не погодитись з твердженням Д.В. Смерницького, що Закон, встановлюючи норми щодо забезпечення розвитку інформаційної діяльності в Україні, не охоплює ними в повному обсязі наукову діяльність, обмежуючи її лише технічним напрямом та ігноруючи при цьому напрям гуманітарний, а отже, потребує певного доопрацювання, зокрема в частині заміни поняття «науково-технічна інформація» на поняття «наукова і науково-технічна інформація» відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», бо поза увагою залишилася інформація стосовно наукової діяльності у цілому, у тому числі в гуманітарній сфері, у сфері суспільних наук та в інших наукових сферах (Смерницький).

Закон України «Про науково-технічну інформацію» визначає основи державної політики в галузі науково-технічної інформації, порядок її формування і реалізації в інтересах науково-технічного, економічного і соціального прогресу країни. Метою Закону є створення в Україні правової бази для одержання та використання науково-технічної інформації.

Законом регулюються правові і економічні відносини громадян, юридичних осіб, держави, що виникають при створенні, одержанні, використанні та поширенні науково-технічної інформації, а також визначаються правові форми міжнародного співробітництва в цій галузі.

Науково-технічна інформація охоплює отримувани в процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності результати, зафіксовані у формі, яка забезпечує їх відтворення, використання та поширення.

У процесі підготовки та проведення будь-якого дослідження можна виділити п'ять головних етапів:

– етап накопичення наукової інформації: бібліографічний пошук наукової інформації, вивчення документів, основних джерел теми, складання огляду літератури, вибір аспектів дослідження;

– формулювання теми, мети і завдання дослідження, визначення проблеми, обґрунтування об'єкту і предмету, мети, головних завдань, гіпотези дослідження;

– теоретичне дослідження – обґрунтування напрямів, вибір загальної методики, методів, розробка концепції, параметрів, формулювання висновків дослідження;

– проведення експерименту – розробка програми, методики, одержання і аналіз даних, формулювання висновків і результатів дослідження;

– оформлення результатів наукового дослідження, висновків, рекомендацій, уточнення наукової новизни та практичної значущості («Джерела інформації...»).

Основну базу науково-технічної інформації формують інформаційні ресурси – це систематизоване зібрання науково-технічної літератури і документації (книги, брошури, періодичні видання, патентна і конструкторська документація, промислові каталоги, депоновані рукописи, звіти з науково-дослідних робіт), зафіксовані на паперових та інших носіях. Основними видами інформаційної діяльності є одержання, використання, поширення та зберігання інформації. До основних галузей інформації належать: політична, економічна, науково-технічна, соціальна, екологічна, духовна та міжнародна. Важливість максимально швидкого і повного ознайомлення з джерелами

необхідної для дослідника інформації зумовлена її старінням внаслідок появи нових матеріалів або зниження потреби в ній. Інтенсивність старіння інформації за даними наукових джерел становить понад 10 % на день для газет, 10 % на місяць для журналів і понад 10 % на рік для книг і монографій. Велике значення для ефективного проведення наукового дослідження має пошук потрібної інформації, оскільки дослідник близько 50 % часу витрачає на процес пошуку інформації. Тому одним із актуальних завдань, що стоять перед сучасними системами інформації, є максимально оперативне її отримання, узагальнення, поширення та ознайомлення з нею споживачів («Інформаційне забезпечення...»).

Інформаційне забезпечення є засобом комунікації науковців з питань, що стосуються їхньої професійної діяльності.

Створення передумов збагачення учених новими знаннями, виконання НДР та управління пріоритетними напрямами науково-технічного розвитку потребує відповідної інформаційної підтримки наукової діяльності, тобто розповсюдження наукових досягнень й ідей для їхнього подальшого використання. Для успішної наукової праці потрібне своєчасне отримання інформації для виконання дослідження на високому науковому рівні та її передання для впровадження отриманих результатів у загальноосвітній науково-комунікаційний обіг і практичне застосування. Тобто результативність наукових досліджень значною мірою залежить від ефективності їхнього інформаційного забезпечення, від того наскільки повно і своєчасно задовольняються інформаційні потреби учених (Філіпова & Артамонова).

Висновки і перспективи.

Підсумовуючи вищевикладене необхідно зазначити, що залежно від розвитку суспільства інформація має специфічні форми прояву, по-різному впливає на процеси соціально-економічної розбудови як окремої країни, так і всього світового господарства. Інформація є важливим науковим, економічним, політичним та соціальним ресурсом людства, рівень її розвитку та доступність підвищує рівень і якість будь-якої сфери діяльності. Інформаційне забезпечення відіграє одну з найголовніших ролей у процесі будь-яких наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Черешкин Д.С. Оружие, которое может быть опаснее ядерного. Независимая газета. 1995. № 123.
2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed20170101#n22> (дата звернення: 23.04.2021 р.).
3. Винер Н. Кибернетика и общество. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Science/viner/index.php (дата звернення: 23.04.2021 р.).
4. Ровенский В., Уемов А., Уемова Е. Машина и мысль. Москва, 1960. 69 с.
5. Анисимов С.Ф. Человек и машина. Москва, 1959. 168 с.
6. Марущак А.І. Інформаційне право: доступ до інформації: навч. посіб. Київ: КНТ, 2007. 532 с.
7. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text> (дата звернення 23.05.2021)
8. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 23.05.2021 р.).
9. Смерницький Д.В. Криміналістичний вісник. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1862/1/Смерницький%20Д.%20В..pdf> (дата звернення: 23.05.2021 р.).
10. Джерела інформації та їх використання в науково-дослідній роботі. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1115.html> (дата звернення: 23.05.2021 р.).
11. Інформаційне забезпечення наукових досліджень: лекція з навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень в туризмі». URL: <http://repository.ldufk.edu.ua> (дата звернення: 23.05.2021 р.).
12. Філіпова Л., Артамонова Н. Вісник книжкової палати. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (дата звернення: 23.05.2021 р.).

References

1. Chereshkyn, D.S. (1995). Oruzhye, kotoroe mozhет bat opasnee yadernoho. Nezavysy-maia hazeta [A weapon that can be more dangerous than a nuclear one. Independent newspaper], 123 (in Russian).
2. Pro informatsiiu [About information] (1992). Zakon Ukrainy vid 02.10.1992. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed20170101#n22> (in Ukrainian).
3. Vyner, N. Kybernetyka y obshchestvo [Cybernetics and Society]. Available at: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Science/viner/index.php (in Russian).
4. Rovenskyi, V., Uemov, A. & Uemova, E. (1960). Mashyna y mysl [Machine and thought]. Moskva, 69 (in Russian).
5. Anysymov, S.F. (1959). Chelovek y mashyna [Man and machine]. Moskva, 168 (in Russian).
6. Marushchak, A.I. (2007). Informatsiine pravo: dostup do informatsii [Information law: access to information]. Kyiv: KNT, 532 (in Ukrainian).

7. Pro naukovo-tekhnichnu informatsiiu [About scientific and technical information] (1993): Zakon Ukrainy vid 25.06.1993. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text> (in Ukrainian).
8. Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist [About scientific and scientific and technical activity] (2015): Zakon Ukrainy vid 26.11.2015. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (in Ukrainian).
9. Smernytskyi, D.V. Kryminalistychnyi visnyk [Forensic Bulletin]. Available at: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream> (in Ukrainian).
10. Dzherela informatsii ta yikh vykorystannia v naukovo-doslidnii roboti. Osnovy naukovykh doslidzhen [Sources of information and their use in research. Basics of the scientific research]. Available at: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1115.html> (in Ukrainian).
11. Informatsiine zabezpechennia naukovykh doslidzhen: lektsiia z navchalnoi dystsypliny «Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen v turyzmi» [Information support of scientific research: a lecture on the subject «Methodology and organization of scientific research in tourism»]. Available at: <http://repository.ldufk.edu.ua> (in Ukrainian).
12. Filipova, L. & Artamonova, N. Visnyk knyzhkovoï palaty [Bulletin of the Book Chamber]. Available at: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (in Ukrainian).

O.M. Hres (2021). INFORMATION SUPPORT OF SCIENTIFIC RESEARCH: LEGAL ASPECT. *Law. Human. Environment*, 12(2): 110-115.
<https://doi.org/10.31548/law2021.02.014>.

Summary. *The article considers the concept of «information», its interpretation and definition by both scientists and the Law of Ukraine «On Information». The main principles of information relations are presented. The main directions of the state information policy are noted. The key types of information are covered. Definition and legal regime of scientific and technical information are presented. It is indicated that scientific and technical information covers the results obtained in the process of scientific and research, research and development, design and technological, production and public activities, recorded in a form that ensures their reproduction, use and dissemination. It is stressed the need to expand the direction of information development, not limiting this area only by technical component of scientific activity and ignoring the humanitarian direction, because the information concerning scientific activity in general, including in the humanities, in the sphere of social sciences and in other scientific spheres is left out of consideration. It is noted that the main base of the scientific and technical information is formed with information resources, which are a systematic collection of scientific and technical literature and documents (books, brochures, periodicals, patent and design documentation, industrial catalogs, deposited manuscripts, scientific and research reports) fixed on papers or other storages. The main types of information activities and areas of information are given. The importance of information support in conducting scientific research is indicated and the search for the necessary information is of great significance for the effective conduct of scientific research, as the researcher spends about 50 % of his time on the process of finding information. The importance of the information for humanity is highlighted.*

Keywords: *information, information support, science, scientific researches*
